

UČEBNÍ TEXTY
UNIVERZITY KARLOVY

PORADENSTVÍ V ERGOTERAPII

Jana Jelínková

KAROLINUM

Poradenství v ergoterapii

Jana Jelínková

Recenzovaly:

Mgr. Anna Kuželková

Mgr. Olga Marková

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023
Redakce Jakub Fráňa
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023

© Jana Jelínková, 2023

ISBN 978-80-246-5501-7

ISBN 978-80-246-5516-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod	5
1. PORADENSTVÍ V ERGOTERAPII	6
1.1 Východiska a cíle poradenství v ergoterapii	7
1.1.1 Formy poradenství	8
1.1.2 Poradenský proces	12
1.2 Poradenské dovednosti ergoterapeuta	15
1.2.1 Roviny poradenské práce	19
1.2.2 Osobnost poradce	21
1.2.3 Odborný růst	22
1.2.4 Supervize	25
1.2.5 Prevence syndromu vyhoření	27
1.3 Etika v poradenství	30
2. SPECIFIKA PORADENSTVÍ V ERGOTERAPII	35
2.1 Teoretická východiska	35
2.2 Zaměření poradenství v ergoterapii	40
2.3 Oblasti poradenství v ergoterapii	50
3. TELEREHABILITACE JAKO NOVÁ FORMA PORADENSTVÍ V ERGOTERAPII	62
3.1 Uvedení do kontextu	62
3.2 Základní terminologie	63
3.3 Názory na využití technologií s dálkovým přístupem ergoterapeutickými asociacemi	66
3.4 Oblasti využití telehealth v ergoterapii	71
3.4.1 Využití telehealth v ergoterapeutickém poradenství v jednotlivých oblastech praxe	72
3.5 Jak začít s využitím technologií s dálkovým přístupem v ergoterapii	73

4. PORADENSTVÍ V OBLASTI PARTNERSKÉHO A SEXUÁLNÍHO ŽIVOTA OSOB S DISABILITOU	77
4.1 Uvedení do problematiky sexuality osob s disabilitou	78
4.2 Pojem sexualita ve vztahu k disabilitě	79
4.3 Kompetence, které vyžaduje poradenství v oblasti partnerských vztahů a sexuality	81
4.4 Etické aspekty	83
4.5 Společenské mýty a předsudky	85
4.6 Specifika poradenství v oblasti partnerského a sexuálního života osob s disabilitou	86
4.7 Intervence ergoterapeuta v oblasti sexuálního poradenství	92
4.8 Partnerské vztahy osob se zdravotním postižením	94
Přílohy	99
Příloha č. 1: Přehled použitých anglických pojmů v abecedním pořadí	99
Příloha č. 2: Etický kodex ergoterapeuta	102
Vlastnosti ergoterapeuta	102
Zodpovědnost ergoterapeuta k pacientům	102
Týmová spolupráce	102
Rozvoj odborných znalostí	103
Propagace profese	103
Příloha č. 3: „Desatero“ sester z anglických hospiců	104
Příloha č. 4: Další relevantní zdroje k problematice sexuálního a partnerského života osob s disabilitou	106

ÚVOD

Publikace *Poradenství v ergoterapii* vychází ze zpracované studijní opory, kterou autorka připravila pro studenty navazujícího magisterského studijního programu Ergoterapie pro dospělé Univerzity Karlovy v Praze, 1. lékařské fakulty. Studijní materiál byl vytvořen pro předmět „Komunikační dovednosti, poradenství a komunitní ergoterapie“, který je zařazen do studijního plánu v rámci prvního ročníku studia.

Záměrem publikace je nabídnout studijní text, který by bylo možné využít ve výuce bakalářského a magisterského studijního programu Ergoterapie či jej doporučit studentům k samostudiu. Z tohoto důvodu je u každé kapitoly zařazen stručný obsah kapitoly, její cíle a klíčová slova. Kapitoly jsou ukončeny závěrečným shrnutím a připomenutím pojmů k zapamatování. Pro možnost pracovat s textem se studenty didakticky, za účelem rozvoje znalostí a postojů, jsou na konci kapitol nabídnuty otázky k zodpovězení či zamyšlení, a též jsou uvedeny odkazy na doporučené další zdroje informací.

Publikace je členěna na část obecnou, která se zabývá východisky a cíli poradenství v ergoterapii a představuje jeho specifika, a část speciální. Speciální část se věnuje telerehabilitaci, coby dynamicky se rozvíjející oblasti poradenství v ergoterapii, a poradenství v oblasti partnerského a sexuálního života osob s disabilitou, a to z hlediska působnosti odborně způsobilého ergoterapeuta ve zdravotních službách.

Jelikož publikace pokrývá problematiku, která nebyla zatím uceleně v české ergoterapeutické literatuře popsána, může být přínosná i pro ergoterapeuty v praxi a podnítit i oborovou diskusi. Jednotlivá témata jsou zpracována především z ergoterapeutického hlediska. Autorka přináší aktuální informace a zkušenosti ze zahraničí, kde je poradenství v ergoterapii napříč oblastmi praxe již více etablované než u nás, a nabízí příležitosti či styčné body, které by byly případně možné začlenit i do ergoterapeutické praxe v České republice.

1. PORADENSTVÍ V ERGOTERAPII

Stručný obsah kapitoly

Čtenář po prostudování podkapitol „Východiska a cíle poradenství v ergoterapii“ a „Poradenské dovednosti ergoterapeuta“ získá povědomí o možnostech a zaměření poradenské práce, zásadách poradenského procesu, rolích poradce, významu a specifikách poradenství v ergoterapii. Následně bude moci podrobit sebereflexi úroveň vlastních kompetencí ve vztahu k požadavkům kladených na poradenskou činnost.

Cíle kapitoly

Po prostudování této části by student měl být schopen:

- formulovat východiska a cíle poradenství v ergoterapii,
- popsat poradenský proces,
- definovat, jaké dovednosti vyžaduje poskytování poradenství v ergoterapii,
- přiblížit, jaká etická hlediska je potřeba při poradenství zvažovat,
- popsat, v čem je poradenství v ergoterapii specifické.

Klíčová slova kapitoly

Formy a úrovně poradenství v ergoterapii, dovednosti poradce, poradenský proces, odborný růst, reflektující praxe, supervize, etika v poradenství.

1.1 Východiska a cíle poradenství v ergoterapii

Poradenství je základní službou v pomáhajících profesích všude tam, kde se snažíme podpořit člověka v aktivním zacházení s jeho nepříznivou životní situací a v řešení nastalých nesnází (Novosad 2009). Jde o službu, při které více než s problémem pracujeme s klientem a která zahrnuje oboustrannou spolupráci, poskytování rad a doporučení z pohledu klienta.

Pomoc se odvíjí od potřeby klienta rozvinout schopnosti či získat informace k tomu, aby mohl učinit rozhodnutí či přijmout aktivní roli v řešení své životní situace. Znamená to, že klient u sebe pociťuje překážky, které mu znemožňují dosáhnout jeho cílů. Poradce mu pomáhá tyto překážky překonat tím, že mu nabízí podporu v rozšíření si repertoáru možností a dovedností, které potřebuje pro úspěšné vyrovnání se s jeho situací či pro její vyřešení. Pracovník nabízí klientovi rady, doporučení či náměty vycházející z jeho zkušenosti, odbornosti a z výstupu rozhovoru s klientem. A činí tak právě v daných momentech, za daných příležitostí a pro daného klienta (Úlehla 1996).

Poradenství můžeme vymezit jako proces, při kterém profesionál poskytuje druhému člověku ve vztahu partnerské spolupráce informace, rady, vedení a podporu přiměřeně k nepříznivé životní situaci člověka a jeho potřebám. Poradce to činí proto, aby pomohl jedinci se lépe orientovat ve své životní situaci a ten byl na základě využití vlastních sil a zdrojů okolí schopen svou situaci co nejlépe řešit nebo přijmout vlastní rozhodnutí, včetně přijetí zodpovědnosti za své rozhodnutí (Baštecká 2005).

Matoušek (2003) rozlišuje poradenství:

- *v užším smyslu* – poskytování informací, jež si klient vyžádá a které potřebuje k řešení problému,
- *v širším smyslu* – způsob, jak umožnit klientovi prozkoumat své přednosti i slabiny a nalézt účinné strategie ke zlepšení svého života,
- *v nejširším smyslu* – získání nového pohledu na sebe i druhé lidi a osvojení si nových potřebných dovedností.

Společným cílem všech poradenských směrů je pomoc klientovi, která spočívá hlavně v podpoře růstu, rozvoje, zralosti a lepšího uplatnění klienta tak, aby se efektivněji orientoval ve světě a vyrovnával se s životem. Avšak pokud klient nevloží své síly a svou energii do procesu změn, k žádné změně nedojde. Poradenství může u klienta dosáhnout změny jen tak, že aktivuje jeho pohotovost ke změně (Novosad 2009).

Pro poradenství je typické, že poradce poskytuje doporučení tomu, kdo má možnost volby. Ten může a nemusí doporučení akceptovat. Pracovník klientovi pomáhá najít nejužitečnější cesty, přičemž posuzovatelem užitečnosti zůstává klient sám (Úlehla 2007).

Charakteristiky poradenství:

- **spolupráce** klienta s pracovníkem,
- **pomoc** se rozvíjí na základě klientova přání rozvinout repertoár vlastních možností, odstranění toho, čemu nerozumí apod.,
- **nabídka** rady, návodu či námětu (pro „tady a teď“, pro tuto příležitost a pro tohoto klienta),
- **pracovník vychází ze své zkušenosti a z rozhovoru s klientem,**
- **pracovník pomáhá hledat cestu,** přičemž posuzovatelem užitečnosti zůstává klient.

1.1.1 Formy poradenství

- **vedení, informování:** poskytnutí informací, poznatků, které klient potřebuje pro řešení své situace (odpověď na dotaz klienta, instruktáž apod.),
- **poradenství (z angl. counselling):** vede klienta k hlubšímu náhledu na jeho problém, jeho příčiny a možnosti jeho řešení. Má interaktivní charakter, předpokládá oboustrannou komunikaci, individuální diagnostiku a terapeutickou intervenci. Vyžaduje vyšší kvalifikaci a klade si vyšší cíle v oblasti „dobré změny“ (např. doprovázení, vedení klienta v osvojení si nové dovednosti, změny náhledu),
- **konzultace:** odborná doporučení poskytovaná jinému odborníkovi v rámci péče o klienta.

V ergoterapii rozlišujeme různé roviny poradenství, které vyžadují od ergoterapeuta i rozličné role a poradenské strategie. Autorky Crepeauová, Cohnová a Boyt Schellová (2003) je popisují následovně jako úrovně I, II a III:

Úroveň I: poradenství cílené na případ

- cílová skupina: konkrétní osoba / klient / pacient / rodinný příslušník
- cíl: pomoci osobě s jejím problémem (dosáhnout změny k lepšímu fungování) – cílená intervence
- role ergoterapeuta: terapeut, poradce, popř. kouč

Poradenství cílené na případ v ergoterapii je možné doložit následujícím příkladem z praxe.

Na ergoterapeuta se obrací rodina pacienta, u kterého došlo ke změně zdravotního stavu a úrovně fungování oproti premorbidnímu stavu v důsledku prodělané cévní mozkové příhody. Pacient žije společně s rodinou v rodinném domě, který však není bezbariérový. Rodina se obrací na ergoterapeuta, ke kterému dochází pacient k ambulanci terapii, s žádostí o poradenství v oblasti úprav domácího prostředí. Ergoterapeut poskytuje rodině informace týkající se požadavků na bezbariérové úpravy domácího prostředí, které by u konkrétního pacienta přispěly ke zlepšení jeho samostatného fungování v jeho přirozeném sociálním prostředí, a nabízí možnosti řešení konkrétních úprav prostředí. Případně také poskytuje rodině další informace související s možností čerpání sociálních dávek či získání finančních prostředků prostřednictvím nadace či sponzoringu na realizaci potřebných úprav. Rodina následně dle obdržených informací a doporučení ergoterapeuta realizuje úpravy v domácnosti s ohledem na potřeby pacienta, své preference, finanční možnosti apod. Ergoterapeut může být v průběhu realizace úprav bytu rodinou osloven k další spolupráci, konzultaci nebo doporučení vhodného vybavení či kompenzačních pomůcek.

Optimální pro výše uvedený případ je, když poradenství ohledně úprav domácího prostředí a doporučení vhodných pomůcek může ergoterapeut uskutečnit formou tzv. „domácí návštěvy“. Ergoterapeut provede šetření přímo v domácnosti pacienta a poskytne rodině i pacientovi konkrétní doporučení, která budou minimalizovat rizika např. pádů, úrazů, pomohou zvýšit bezpečnost daného prostředí a přispějí k maximálnímu využití funkčních schopností pacienta v oblasti všedních denních činností (z angl. *activities of daily living*, ADL). Současně může ergoterapeut instruovat pacienta v provádění konkrétních ADL v reálných podmínkách domácího prostředí, popř. edukovat rodinné příslušníky či pečovatele o vhodné formě asistence s ohledem na potřeby klienta, ale i fyzické možnosti a omezení pečovatele.

Při edukaci pečovatele musí ergoterapeut počítat s tím, že stejně jako jeho klienti, tak i rodinní příslušníci či pečovatelé mohou mít různé schopnosti, fyzické dispozice i zdravotní omezení. V mnoha případech se ergoterapeut setkává s rodinnými příslušníky, kteří se teprve vyrovnávají s postižením či onemocněním svého příbuzného. Zvláště pokud je role pečovatele pro osobu zcela nová, musí ergoterapeut zhodnotit, jak je pečující schopen

chápat a využít informace nezbytné pro bezpečné a efektivní zajištění potřeb klienta. Lidé, kteří jsou v emočních stresu, mohou vyžadovat delší čas a větší počet opakování k tomu, aby zpracovali informace či si osvojili potřebné dovednosti. Pokud se od pečovatele očekává, že bude klientovi i fyzicky asistovat, je hodnocení fyzických schopností pečovatele obzvlášť důležité. Ergoterapeut by měl také pečovatele instruovat a nacvičovat s ním, jak správně provádět s klientem např. přesuny, polohování na lůžku či vozíku a další fyzicky náročné aktivity, aby se i u pečovatele předcházelo možným poraněním či zdravotním obtížím (Jelínková, Krivošíková, Šajtarová 2009).

Poskytování poradenských služeb ergoterapeuta je definováno i ve vyhlášce 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, v platném znění. Na základě této vyhlášky je odborně způsobilý ergoterapeut oprávněn kromě jiných odborných činností také „poskytovat poradenské služby a instruktáže v otázkách adaptace, kompenzace a substituce poruch a onemocnění“ a „aplikovat zásady ergonomie v rámci primární a sekundární prevence poruch pohybovaného aparátu, doporučovat vhodné úpravy domácího a pracovního prostředí ve vztahu k funkčním schopnostem pacienta a bariérám tohoto prostředí“.

Možnost realizovat šetření a přímou intervenci ergoterapeuta ve vlastním sociálním prostředí klienta je však stále omezená. Důvodem je nedostatečná úhrada intervence ergoterapeuta ve vlastním sociálním prostředí z prostředků zdravotního pojištění, ale i nedostatek terénních ergoterapeutických služeb, které souvisí i s nedostatečnými personálními kapacitami profese. Z tohoto důvodu je více než potřebné, aby ergoterapeut, který pracuje s klientem v rámci akutní a následné rehabilitace, věnoval prostor i poradenství, které cílí na zvýšení informovanosti, posílení kompetencí a podporu pečujících osob, především pokud se jedná o klienta seniorského věku, klienta s kognitivním deficitem nebo klienta, který vyžaduje velkou míru asistence v oblasti sebeobsluhy.

Úroveň II: poradenství cílené na vzdělávání

- cílová skupina: specifická skupina (pacientská / klientská skupina, pečovatelé, ošetrovatelský personál, poskytovatelé služeb apod.)
- cíl: zlepšit výkonnost prostřednictvím rozvoje dovedností
- role ergoterapeuta: trenér, mentor, lektor, odborník/specialista